

Recht met een menselijk gelaat – In memoriam Marcel Storme (1930-2018)

Professor Marcel Storme overleed in zijn 88ste levensjaar op Goede Vrijdag 30 maart 2018 in zijn geboortestad Gent. Op zijn uitdrukkelijke wens heeft zijn familie zijn uitvaart opgevat als een ode van dankbaarheid voor het rijke leven dat hem was gegund. Dank betuigen aan deze uitzonderlijke persoon, wil ook de essentie en de hoofdtoon zijn van dit *in memoriam*.

Ooit omschreven als «juridische omni-voor, die bij leven reeds (rechts)geschiedenis schreef»¹, nam Marcel Storme in zijn lange professionele loopbaan zowat alle mogelijke gedaanten van een jurist aan: hoogleraar (aan de Gentse en Antwerpse rechtsfaculteit), advocaat, rechter (*ad hoc* in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg en plaatsvervangend raadshere in het hem zeer dierbare Hof van Beroep te Gent), senator, arbiter, maar ook inspirator, mentor en organisator. Het stelde hem in staat de bronnen van het recht – doctrine, wetgeving en rechtspraak – maar ook de rechtstaat te dienen en te beïnvloeden. Verantwoordelijkheid en trouw –, uw woord getrouw, uw woord gestand – waarden die hem van kindsbeen af waren bijgebracht via zijn opvoeding, opleiding bij de Jezuïeten en de scouting, kenmerkten daarbij steeds zijn houding en handelen. Ze vormden ook de inspiratie voor zijn familiedevies: «In allen Storme sterk en trouw».

Eerder dan hier nog eens een overzicht te bieden van de talloze verwezenlijkingen die op zijn indrukwekkende palmares prijken – de lezer kan hiervoor nuttig worden verwezen naar *Storme terecht* (een boekje dat hem door een aantal discipelen in 1995 werd aangeboden n.a.v. zijn emeritaat aan de Universiteit Gent) en vooral zijn in 2010 gepubliceerd autobiografisch werk *Storme(n) over recht en gerecht – 60 jaar leven met justitie* – wil ik de rijke, warme en inspirerende persoonlijkheid van Marcel Storme op de voorgrond plaatsen. Vanuit het voorrecht zijn student, naderhand kantoor-genoot, assistent en uiteindelijk ook een van zijn opvolgers *in academia* te zijn, is

zijn heengaan het passend moment om over een aantal facetten hiervan dankbaar getuigenis af te leggen.

Toen ik in juli 1979, als pas verkozen studentenvertegenwoordiger, professor Storme voor het eerst ontmoette², waren door hem de diverse, brede en diepe voren reeds getrokken waarlangs zijn professionele leven in de daaropvolgende decennia zou meanderen. De kern vormden de universiteit en de balie. Zijn leven balanceerde, zoals hij dat zelf graag verwoordde, «entre l'École et le Palais». De uitdrukking van René Demogue³ indachtig, was voor hem een scheiding tussen theorie en praktijk ondenkbaar.⁴ Recht kon niet in het ijle worden onderwezen of beoefend.⁵ Die benadering was ook richtinggevend voor zijn kijk op het recht, in het bijzonder dat van zijn expertisedomein, de rechtsbescherming. Het (proces)recht dient in essentie om maatschappelijke ontwikkeling en vooruitgang te stimuleren. Net als wijlen Walter Van Gerven – die andere juridische coryfee, zijn «wapenbroeder»⁶ – leefde ook Marcel Storme met het recht maar niet om het recht. Wat mij boeit, zo schreef hij in zijn *Rechtspraak in opspraak*, «is het recht als instrument om het samenleven humaner en rechtvaardiger te maken».⁷ In

vele bijdragen van zijn hand vormde telkenmale zijn diepe bezorgdheid voor een toegankelijke, betaalbare, kwaliteitsvolle en bovenal menselijke Justitie, de rode draad. Kenschetsend voor Storme was dat zijn engagement en strijdbaarheid om dit ideaal te bereiken, niet beperkt bleef tot publicaties en voordrachten. «Vivre, c'est réagir»⁸: elke minister van Justitie sprak hij daarop ook persoonlijk aan. Een stevige wetenschappelijke basis ervoor legde hij met het door hem in 1977, voor de *International Association for Procedural Law*, georganiseerde eerste wereldcongres over de burgerlijke rechtspleging onder de voor zich sprekende titel *Towards a Justice with a Human Face*.⁹

Voor Storme vormden die intensieve, internationale contacten een vruchtbare voedingsbodem voor vele andere (academische) initiatieven. Eén ervan was de in 1986 in het leven geroepen «Commissie Storme». Oorspronkelijk opgezet als louter vrijwilligerswerk, naderhand ondersteund door de Europese Commissie, was zij met haar in 1994 opgeleverde voorstel tot toenadering van civiele procedureregels binnen de Europese Unie¹⁰ haar tijd ver vooruit. Maar in dat tijdsgezicht al denken over harmonisering van burgerlijk procesrecht, is illustratief voor de visionair die Storme was¹¹. Die droom liet hem overigens niet meer los. Als af-

² In zijn toen met een brede glimlach uitgesproken, ogenschijnlijk plagerige verwelkoming («Worden ze nu al vanaf de wieg lid van de faculteitsraad?») lag – zoals ik later inzag – veel van zijn opgewekte, ook wat onvermoed speelse karakter besloten.

³ Le droit n'est point fait pour les besoins de l'esprit mais pour les réalités sociales.

⁴ Storme refereerde in dit verband graag aan het oude devies van zijn *Alma mater* «*Inter utrumque*».

⁵ M. STORME, «Summary Report on the Congress» in M. STORME en H. CASMAN (eds.), *Towards a Justice with a Human Face*, Kluwer, Antwerpen/Deventer, 1978, (535) 552: «(Lecturers in procedural law) must be inspired by concrete, specific material and must endeavour to return to any layer of reality.»

⁶ M. STORME, «In memoriam Walter Van Gerven. Een prins in de wereld van het recht», *TPR* 2015, (495) 497.

⁷ M. STORME, *Rechtspraak in opspraak*, 1980, 10.

⁸ Interview Marcel en Emma Storme in *Tertio*, <https://www.tertio.be/magazines/863/artikels/%E2%80%9Cwe%20zien%20pieter%20ooit%20terug%E2%80%9D>.

⁹ M. STORME en H. CASMAN (eds.), *Towards a Justice with a Human Face*, Antwerpen/Deventer, Kluwer, 1978. De kleur van de kaft van dit boek (net zoals vele andere boekpublicaties van zijn hand) is groen, de kleur van de hoop. Groen is ook de lijfkleur van zijn geliefde *Tijdschrift voor Privaatrecht*, waarvan hij vijf decennia lang de trotse directeur was.

¹⁰ M. STORME (ed.), *Rapprochement du Droit judiciaire de l'Union européenne – Approximation of Judiciary Law in the European Union*, Dordrecht, Kluwer, 1994.

¹¹ Net zoals de huidige minister van Justitie (zie: K. GEENS zijn *Court of the Future*), was ook durven dromen Storme niet vreemd (zie: M. STORME, *Dromen van gerechtigheid: beschouwingen over gerecht en rechtvaardigheid*, Tiel, Lannoo, 1991).

¹ L. COENRAAD en C.H. VAN RHEE, «Jurist zonder grenzen: interview met M.L.L.V. Storme», *Pro memorie* 2004, nr. 6, 144-167.

scheid aan zijn brede schare buitenlandse collegae en vrienden bood hij hen in het najaar van 2015 te Gent een «*conférence trilingue à huit clos*» aan. Drie dagen lang werd nagedacht en gedebatteerd over wat thans als zijn wetenschappelijk testament mag worden beschouwd: *l'économie procédurale* – voor Storme een fundamenteel beginsel van procesrecht – *Ein gesamtes Prozessrecht* en *Best Doctrine, Worst Practice*. Die creatieve aanpak plaatst meteen een ander talent van mijn overleden leermeester voor het voetlicht. Linguïstisch buitengewoon begiftigd, stond hij erop de organisator van een symposium waar ook ter wereld in diens moedertaal toe te spreken. Vaak tot wanhoop van vertalers, schakelde Storme in zijn uiteenzettingen of interventies moeiteloos over tussen de vele vreemde talen die hij beheerste.

Zijn moeilijke maar onverdroten zoektocht in zijn professioneel leven, zijn *quête* naar gerechtigheid, doordesemde ook zijn opvattingen over onderwijs en onderwijsverstrekking aan juristen. Hen louter de rechtstechniek bijbrengen, vond hij terecht volstrekt zinledig. De universitaire vorming diende voor hem garant te staan voor het creëren van maatschappelijke dynamiek, die het mogelijk maakt de bestaande regels kritisch te benaderen en zo nodig in vraag te stellen. Hij vond het essentieel dat studenten doordrongen waren van de noodzaak zelf ook voortdurend te streven naar een optimale organisatie van de samenleving. Juristen, wetenschappers zowel als rechtspractici, waren voor hem in wezen ook maatschappelijke werkers. Handig gebruikmakend van de contestatiebeweging aan het einde van de zestiger jaren, slaagde hij erin het keuzevak *Kritische studie van de rechtspraak* in het rechtencurriculum te loodsen. Elkeen die dit opleidingsonderdeel bij hem volgde, herinnert zich dat het zijn voorliefde wegdroeg.¹² Het stelde hem in staat om in dialoog met zijn studenten – Storme hield van zijn studenten en zij hielden hem eeuwig jong – te spreken over datgene waar het in het leven werkelijk om gaat en dat, zo mogelijk, passend zijn plaats te geven. Daarmee bracht hij meteen een boodschap, want het leven had ook hem niet gespaard. Ruimschoots de juridische context van de casus overstijgend, plaats-

¹² Zijn bekentenis, in de verantwoording van zijn *Rechtspraak in opspraak* (1980), 7, is op dit punt veelzeggend: «Dit is de eerste maal dat ik iets neerschrijf uit puur genoegen.»

te deze benadering de vaak schrijnende menselijke en maatschappelijke aspecten van het beslechte geschil op de voorgrond. Ze maakte het mogelijk het recht in beweging te zetten.¹³ Tevens sloot ze perfect aan bij een door hem gekoesterde uitspraak van de Italiaanse processualist Piero Calamandrei: «Lo studio del processo è sterile astrazione, se non è anche lo studio dell'uomo vivo.»¹⁴

Naast het recht zette professor Storme ook talloze mensen in beweging. Niet enkel aan de universiteit, ook in de advocatuur en magistratuur, zelfs beleidsmakers ontsnapten er niet aan. Misschien was dit wel zijn allergrootste talent: andere – vaak jonge of de meest kwetsbare – mensen, beïnvloeden, stimuleren, enthousiasmeren, aanzetten zichzelf te overstijgen en waar nodig troost te brengen. Een werkvergadering of briefing met hem, of één van zijn kattelietjes, gaf telkens nieuwe energie. Hij straalde in woord en daad, en met zijn vast, sierlijk, nooit aarzelend handschrift dynamiek uit. De aangrijpende column die Frank Van Massenhove op de dag van zijn uitvaart in *De Tijd*¹⁵ publiceerde, vormt een mooie getuigenis over die kwaliteit.

De attente, betrokken wijze waarop Storme in het leven stond, was omgeven met *grandezza*. Zijn persoonlijke omgang kenmerkte zich steeds door hoofsheid. Die elegante beleefdheid was niet gekunsteld, maar eenvoudigweg authentiek.¹⁶ De Anglo-Amerikaanse voornaamcultuur was

¹³ Zie in het bijzonder Stormes striemende commentaar op het cassatiearrest van 26 mei 1977 (RW 1977-78, 1683), in zijn *Rechtspraak in opspraak* (1980), 59-68. Hij sloot zich aan bij de opinie van de Duitse jurist en rechtsfilosoof Gustav Radbruch die aanvaardde dat «in uitzonderlijke gevallen «das Gesetz als unrichtiges Recht der Gerechtigkeit zu weichen hat»». Mede onder zijn impuls verliet het insolventierecht vanaf 1997 de mensonwaardige benadering van art. 444 (oud) Faillissementswet.

¹⁴ Zijn grote bewondering voor Calamandrei bracht Storme ertoe voor het eerst een integrale versie in een nieuwe Nederlandse vertaling uit te brengen van diens *Elogio dei Giudici*, naar aanleiding van de veertigste verjaardag (2004) van het door hem als directeur geleide *Tijdschrift voor Privaatrecht*.

¹⁵ F. VAN MASSENHOVE, «Marcel», *De Tijd* 6 april 2018.

¹⁶ L. COENRAAD en C.H. VAN RHEE, «Jurist zonder grenzen: interview met M.L.L.V. Storme», *Pro memorie* 2004, nr. 6, (144) 145: «Wij U-den tegenover elkaar [Over de omgang met zijn ouders]. Tegen mijn kleindochter zeg ik U. De «Jij» kan ik niet hantieren. De «Gij» is oud. Ik zeg liever tegen mijn

niet aan hem besteed.¹⁷ In *academia* werd hij aangesproken met «professor», op zijn advocatenkantoor was hij voor eenieder – van de vennoot met de hoogste anciënniteit tot de jongste stagiair – «dé Patron». In welke hoedanigheid ook, het was steeds een eer en bijzonder aangenaam voor en met hem te mogen werken.

Als fijnbesnaarde intellectueel had professor Storme een uitgesproken interesse voor vele van de schone kunsten. Daarnaast las hij buitengewoon veel, en zijn belesenheid deelde hij graag met anderen. Toen hij vernam dat mijn echtgenote en ikzelf het plan hadden opgevat de loop van de Donau af te fietsen van zijn oorsprong in de heuvels van het Zwarte Woud tot Boedapest, raadde hij ons aan *Donau – Biografie van een rivier* van de hand van Claudio Magris op die tocht mee te nemen.¹⁸ Meteen werd het ook een reis voor de geest.

Professor Storme was een verfiind levenskunstenaar en zijn vreugde om dat leven deelde hij graag en gul met anderen. Talloze gelegenheden greep hij aan om te feesten en de gastvrijheid van hem en die van zijn geliefde echtgenote was legendarisch. Velen bewaren warme herinneringen aan heerlijke avonden in zijn statige herenhuis, waar de kwaliteit van de bourgondische maaltijd werd geëvenaard door de boeiende en beklijvende gesprekken. Hij leerde me dat Meursault naar leien smaakt, en tijdens het nippen aan een goed glas Bourgogne hoorde ik hem meer dan eens *Dieu existe* prevelen.

Ik hoorde Storme als begenadigd, niet te overtreffen redenaar laatst aan het werk tijdens het traditionele Driekoningsfeest van het advocatenkantoor dat zijn naam draagt. Hij stond stil bij de betekenis van de acht in het nieuwe jaartal. Liggend, zo zei hij, staat dit cijfer voor de oneindigheid. Meer profetisch kunnen woorden moeilijk zijn.

Oprechte dank voor alles, Patron. We dragen met velen uw stempel en zijn daar trots en dankbaar voor.

Piet Taelman
Gewoon hoogleraar UGent

kleindochter: «Hoe hebt U het gemaakt, beste?».

¹⁷ Het gebruik van zijn voornaam als titel van de in voetnoot 15 vermelde column vormt de enige dissonant in die prachtige tekst.

¹⁸ C. MAGRIS, *Donau. Biographie eines Flusses*, Zsolnay, 1986.